Kommenti fuq Dizzjunarju Malti

Ta' Erin Serracino-Inglott

FTIT hawn min ma jafx il-lum, billi ħabbartu wkoll fl-aħħar ktieb li ħriġt, li għandi f'idejja xogħol tabilħaqq kbir, fid-daqs u fis-siwi, li ili naħdem fih iżjed minn sitt snin, u li semmejt "Il-Miklem Malti", għax qed niġbor fih il-kliem malti kollu mill-eqdem sa l-iġded, bin-nisel u t-tifsir kollu li jaħtieġ. Ħaġa ġdida fiha nfisha din, għax ma jidhirlix li hawn s'issa ebda xogħol ta' dil-għamla, jiġifieri vokabolarju etimoloġiku mill-Malti għall-Malti; u biċċa xogħol kbira għax jekk hemm fuqiex nara hemm ukoll il-ġdid x'jingħad; u kollox irid iż-żmien. Min jifhem jagħdirni meta ngħid li dan m'hux xogħol li jitfattar f'radda ta' salib.

Waqt il-ħidma tiegħi fuq dal-"Miklem" iltqajt ma' ġrajja ta' ktieb li ma jaqbilx li tibqa' sejra mar-riħ, u rrid ingħidha bla ma noqgħod nistenna għal meta joħroġ il-ktieb tiegħi.

L-ewwel dizzjunarju tal-Malti li nkiteb u għadu jeżisti hu dak tal-Kanonku Gian Pier Francesco Agius de Soldanis: "Damma tal-Kliem Kartaġinis fuq Fomm il-Maltin u l-Għawdxin", mill-Malti għal-Latin u t-Taljan, miktub mitejn sena ilu (Bibl. MSS. Nru. 143). Bil-għajnuna tiegħu, xi ħamsin sena wara, Mikiel Anton Vassalli ħareġ il-"Lexicon" tiegħu, imsejjaħ: "Ktieb il-Kliem Malti". Iżda b'għerfu kollu, Vassalli ma għarafx iħalli l-partit fil-ġenb, u ħa minn De Soldanis dak li deherlu biss. Kieku ma naqqiex iż-żejjed, dawk li kitbu wrajh u fuqu kienu jħallu xogħlijiet iżjed mirquma u ta' fejda, iżjed sħaħ u kompluti; u, ibda minni, kont nitħabat wisq inqas milli qed nitħabat biex nibni kif nrid miklem malti li ma jkun jonqsu xejn, jekk jista' jkun!

M'jiniex ingħid min-"Necessario Supplemento al Vocabolario Maltese Italiano del Chierico Michele Antonio Vassallo stampato in Roma" li l-Konti Saverio Marchese kien kiteb fi żmien l-imblokk tal-Belt mill-Franċiżi, u li jinsab ukoll mal-manuskritti l-Bibljoteka; kif lanqas ma rrid ingħid mid-"Dizionario Portatile" ta' Francesco Vella, li ħareġ ftit wara f'Livorno. It-tnejn huma xogħlijiet ta' ħtieġa żgħira u ta' siwi iżgħar.

L-aqwa xogħol li nkiteb fuq il-"Lexicon" ta' Vassalli u li għamel isem kien dak ta' Ġanpatist Falzon, wieħed bejjiegħ id-drappijiet l-Isla (kif sirt naf) li ma kienx, b'danakollu, nieqes mill-iskola, u li għaraf, bis-sabar kollu, "nei ritagli di tempo" ta' xogħlu fil-ħanut tiegħu, jimmodernizza għal żmienu l-ortografija ta' Vassalli (li ma kinitx, kif ma setgħetx, tingħoġob, bħalma għad nuri fil-Miklem tiegħi) u jagħti l-Ingliż (flok il-Latin ta' Vassalli) f'edizzjoni li nistgħu nsejħulha *verbatim* tal-"Lexicon", bla ma jgħid mnejn ħa kulma ta.

Il-ktieb ta' Falzon : "Dizionario Maltese Italiano Inglese", li ħareġ mitt sena ilu mit-tipografija Weiss, il-Belt, kellu tliet dnubiet inqas mil-"Lexicon" : (a) ma kienx fih il-kliem volgari li Vassalli deherlu li kellu jagħti; (b) ma kienx fih dawk il-ħafna osservazzjonijiet interessanti imma dejjem partitarji li Vassalli għoġbu jżid taħt xi kelmiet; (ċ) ma kienx fih l-alfabett imħallat b'ittri griegi u għarab li kien ta Vassalli. Imma wiret minnu d-dnub oriġinali : dak li ma tax il-kliem Malti kollu kif kien taħ De Soldanis fil-manuskritt tiegħu. Jiġifieri Falzon, forsi wkoll bla ma ried, wettaq u ġedded, bil-ktieb tiegħu, il-fehma qarrieqa ta' Vassalli li l-Malti biex ikun tajjeb irid ikun safi safi ! Il-ftit kliem ta' nisel neo-latin li daħħal żejjed fil-ktieb tiegħu Falzon ma satax jagħmel ħaqq mill-ilsien li nafu li kienu jitkellmu l-Maltin mitt sena ilu, u li, minn De Soldanis, nafu li kienu jitkellmuh ukoll mitejn sena ilu u iżjed.

Id-"Dizionario" ta' Falzon kellu wkoll id-dnub li ta kelma b'kelma t-Taljan antikwat li kien inqeda bih Vassalli, u li min jaqrah il-lum ikollu sikwit jitbissem; fil-waqt li l-Ingliż tiegħu hu kelma b'kelma kif jagħtih l-"Italian Dictionary" tal-Baretti, u għalhekk xi ftit antikwat ukoll. Minn hawn naraw għala l-Barbera, fid-"Dizionario Maltese Arabo Italiano" (Imprimerie Catholique, Beyrouth, Liban, 1939), ħaqdar it-Taljan ta' Falzon; u minn hawn naraw ukoll għala Ċensu Busuttil fid-"Dizzjunarju Malti-Ingliż" tiegħu (Malta, 1900; 2ni edizzjoni 1932), kif bħalu ibnu Edgar fil-"Kalepin" (Malta, 1941), barra minn xi kliem Ingliż imqanżaħ, taw bosta u bosta ismijiet ta' tjur u xtieli b'tifsira ingliża li ma taqbilx mas-sewwa, kif għad nuri fil-"Miklem" tiegħi.

Lanqas meta fl-1882 ħarġet mill-istamperija, dak iż-żmien ġdida, ta' Giovanni Muscat it-tieni edizzjoni tad-"Dizionario" ta'

Falzon, mogħnija ftit iżjed minn qabel bi kliem neo-latin, ma ssewwew id-dnubiet ta' l-ewwel edizzjoni. U dan m'hux il-waqt li noqogħdu nsemmu l-għeltijiet ġodda ta' dit-tieni edizzjoni. għax il-ktieb li għandna x'naqsmu miegħu l-lum hu dak ta' l-ewwel edizzjoni tad-dizzjunarju ta' G. B. Falzon. Il quddiem, forsi mal-"Miklem" tiegħi, għad nagħti "Studju Kritiku tad-Dizzjunarji tal-Malti li ħarġu sal-lum", u hemm il-qarrejja jkunu jistgħu jieħdu tagħrif bir-reqqa fuq ix-xogħlijiet ta' De Soldanis, Vassalli, Azzopardi, Vella, Falzon, Caruana, Busuttil u wkoll fuq il-barranin li żiedu tagħhom.

Mill-ewwel edizzjoni tad-"Dizionario" ta' Falzon ġiet f'idejja dan l-aħħar kopja li kienet tal-Patri ġeżwita Manwel Magri, magħruf bħala l-aqwa folklorista tagħna u awtur tal-kotba "Ħrejjef Missirijietna" u "X'jgħid il-Malti jew Għerf bla Miktub", li kienu ħarġu mal-kotba tal-"Mogħdija taż-Żmien" mis-Sur Fons Marija Galea. Meta miet Patri Magri, dil-kopja tiegħu tal-ktieb ta' Falzon wiritha Patri Joseph Mejlak S.J., li għadu ħaj u mimli bil-għomor u qiegħed kappillan fil-knisja ta' Sarrija l-Furjana.

Kienet ħaġa minnha għal Patri Magri, li kien jaf il-Malti minn għanqudu, li jimla kemm jista' l-battal li kien fih id-dizzjunarju ta' Falzon; u għalhekk, fil-kopja tiegħu ta' dal-ktieb, kien żied bil-lapes fil-marġni bosta kliem ieħor, mhux kollu ta' nisel neo-latin, li Falzon (għax ma kienx sabu f'Vassalli) ma satax idaħħal fix-xogħol tiegħu, imma li xorta kien kliem Malti tassew (kif għad nuri fil-"Miklem"), bejn għax xi wħud minnhom ġbarthom jien minn fomm in-nies u bejn għax oħrajn kien tahom fil-manuskritt tiegħu De Soldanis imma kien għoġbu jħallihom barra minn tiegħu Vassalli, u għalhekk bħalu wkoll Falzon. In-noti ta' Patri Magri jwettqu fehemti li De Soldanis ma kienx għamel ħażin meta tahom fid-"Damma" tiegħu u li kien Vassalli li għamel ħażin li ħalliehom barra fil-"Lexicon". Kellu kemm kellu l-fehma dan ta' l-aħħar li jwarrab ix-xkiel fit-tiftix ta' nisel il-kliem, ma sata' qatt, isaffi kemm isaffi, juri lid-dinja li l-Malti sata' jgħix, bħala lsien, bil-għajnuna biss ta' kliem ġej minn nisel wieħed. Kull lingwa mitkellma tal-lum hi mħawra bi kliem li ġej minn għadd ta' ilsna oħra u l-Malti ma jistax ma jkunx bħal dawn jekk irid jibqa' lsien ħaj. Kull min jagħmel ħiltu biex iżomm il-Malti "safi" ikun qed jagħmel ħiltu biex iżidu fil-lista ta' l-ilsna mejta!

Għalhekk ma saru qatt popolari l-kittieba Maltin li, taħt l-influwenza ta' xogħol Vassalli, kitbu b'Malti ftit jew wisq safi, u ma tawx kas biżżejjed tal-Malti, inqas safi, imma iżjed fuq fomm in-nies, ta' De Soldanis li kien baqa' midmum iva imma miksi bit-trab u moqri mill-kwamel fuq waħda mill-ogħla xkafef tal-Bibljoteka tagħna! Biss meta wieħed jifli tajjeb xogħol il-qassis Għawdxi twajjeb jara kemm il-bosta kliem ewropew (taljan antik l-iżjed) li għadna ninqdew bih il-lum kien ġa jingħad bħala Malti ftit wara l-Assedju, u kemm l-għaref Żebbuġi, li kien qaleb protestant, kien iżjed ħsiebu fis-safa tal-kelma milli forsi f'safa ieħor, bi ħsara kbira jekk mhux għal ilsienna bħala lsien qadim, għalih bħala lsien ħaj li, għax ħaj, mexa maż-żmien fil-ġrajja ta' artna. Iżda, fis-sewwa, irrid naħseb li Vassalli kien iżjed medhi biex iwaqqa' t-teorija falza ta' De Soldanis u oħrajn ta' qablu li l-Malti kien nieżel mill-Puniku jew Feniċju, u jgħaqqdu kif kien jixraq mal-Għarbi fis-sehem ta' l-ilsna orjentali, milli biex iqis li lsien dil-gżira, minħabba ġrajjitha, kien biegħ u xtara, (kif kien għadu, u għadu s'issa, ibigħ u jixtri), jiġifieri naża' minn fuqu l-ħwejjeġ ta' l-Orjent u libes dawk ta' l-Ewropa mnejn kien wiret mar-Reliġjon Nisranija kultura ġdida. Dawk li Vassalli sejjaħ "*peregrina verba*", flok daħlu fil-Malti għal ftit żmien, rabbew l-egħruq u ħarġu frieghi ġodda fis-siġra xiħa tal-lsien Malti biex żiedu għanewh u sebbħuh.

Iżda biex inkompli l-ġrajja tal-kopja li kellu l-Patri Magri tad-"Dizionario" ta' Falzon, niġi għal sidha l-ġdid, Patri Mejlak. Dan ukoll hu studjuż ieħor ta' lsienna, u, kif qalli hu, għandu f'idejh (u ilu jaħdem fih sa mill-1913!) dizzjunarju tal-Malti fuq il-"card index system" b'xejra mhux etimoloġika imma idjomatika u toponomastika. Patri Mejlak ukoll kien żied, milli sata', xi noti bil-lapes fil-marġni tal-kopja ta' Magri tad-dizzjunarju ta' Falzon, li, kif igħid hu nnifsu fil-qoxra tal-ktieb, huma "aggiunte che son come retaggio che meco in Compagnia ho portato in memoria da Gozo ove la lingua maltese meglio si parla". Dawn in-noti wkoll iżidu jsaħħu l-fehma tiegħi fuq kemm kien ta' fejda xogħol De Soldanis u kemm dehen Vassalli kien tgħajjeb taħt iċ-ċpar tal-partit lingwistiku li kien nieżel bħal għamad fuq għajnejh.

Iżda l-ġrajja ta' dal-ktieb ixxurtjat ma tiqafx hawn.

Wara bosta ġiri fl-Ewropa u fl-Afrika tan-Nord, mnejn ġa-

bar bosta tilqit ta' ilsna, wieħed qassis sqalli, Don Giuseppe Barbera, ħabib tal-qalb tal-Provinċjal tal-Ġeżwiti ta' Bagheria, Patri Pennisi, li fiż-żmien kien Malta wkoll, wasal saflaħħar ftit qabel ma faqqgħet fuq id-dinja l-aħħar gwerra kbira li kellna, fl-art ta' Beyrouth fil-Liban (Sorija), u baqa' jgħammar hemm f'kunvent matul il-gwerra kollha. Fil-librerija kbira internazzjonali li hemm f'dak il-kunvent, il-Barbera sab għadd ġmielu ta' kotba fuq nisel l-ilsna orjentali, u magħhom ġew f'idejh ukoll xi żewġ kotba bil-Malti tas-Sur Fons Marija Galea li kienu ħadu magħhom hemm xi sorijiet Maltin. Dan il-qassis sqalli (li l-lum jinsab mill-ġdid f'pajjiżu fejn, kif igħidu, ħmar tajjeb jinbiegħ aħjar!) kien tgħallem il-Għarbi ġmielu (u nemmen li jafu iżjed minni għax, kif igħid, il-plajja għarbija ta' l-Afrika ħaratha kollha), u, kif ra dawk il-kotba Maltin, għoxa fuqhom u, billi ħassu qed jifhem (għax kien jaf il-Għarbi) ilsien ta' pajjiż li qatt ma żar, Malta, deherlu li sata' jikteb dizzjunarju tal-Malti, u jqabblu mal-Għarbi, dizzjunarju għalhekk komparattiv : Malti-Għarbi-Taljan.

Minnufih inqeda bil-ħbiberija ta' Patri Pennisi biex dan jiksiblu minn Malta xi xogħlijiet oħra ta' Maltin fuq il-lsien Malti, l-iżjed xi dizzjunarju. U ġietu tassew tajba li, fost il-kotba li bagħtulu minn hawn biex jinqeda bihom, ġie f'idejh ukoll il-ktieb ta' Falzon bin-noti ta' Patri Magri, li Patri Mejlak, ta' twajjeb li hu, silfu għal xi żmien.

Kien jiswa iżjed li kieku Patri Mejlak ma telaqx id-dizzjunarju li ken qed jagħmel hu u żamm għalih dak il-ktieb għażiż, għax il-Barbera li, minfuħ b'għerfu, malajr beda jmaqdar il-Malti u jgħoddu bħala ħaġa ta' xejn, fiż-żmien qasir ta' seba' xhur, ħarbex ktieb li, kif ħaseb, kien fih xogħol li Patri Mejlak (Malti, anzi Għawdxi, sa ruħu) għadu ma lestiex wara 33 sena ħidma bieżla u għaqlija.

Don Giuseppe Barbera f'dak iż-żmien qasir kiteb u stampa erba' volumi msejħa : "Dizionario Maltese-Arabo-Italiano, con una Grammatica comparata Arabo-Maltese". Ta wkoll, fl-ewwel volum, barra l-grammatika, xi "Cenni storici su Malta e sulle lingue semitiche" kif sar jafhom fuq fuq minn dak li laħaq qara.

M'hux biżżejjed li wieħed jaħseb kemm sata' għaffeġ u bagħtar barrani bħal Dun Barbera fil-kliem ta' lsien ta' art li qatt ma kien żar. Jaħtieġ li wieħed jaqbad f'idu xogħol dan l-

Isqalli u jaqra... jtiegħem xi waħda mill-pastizzati li ħarġu fit-turtiera bikrija tiegħu, u li ma rahiex bi kbira, wara r-rigal ta' ħamsin lira li kien bagħatlu Sir Harry Luke mill-kaxxa ta' Malta biex iqawwilu qalbu, ibigħhom (l-erba' kotba li mela) ħames liri ingliżi.

Ħallina li l-kelma "ħobża" jaqraha "trolża" (għad li jmissu ra li din ta' l-aħħar fid-dizzjunarju ta' Falzon ma tinsabx) jew li l-kelma "hecc" (għal "hekk") jaqraha "wiċċ"! Dawn huma rqaqat li bihom jiżegħdu l-elf u mitejn paġna li mela. Irrid ingħid l-iżjed għal xi tifsir tas-sew tad-daħk li juri kemm lanqas biss ħjiel ma laħaq għamel dan Barbera ta' xinhu tabilħaqq il-lsien Malti. Araw :

"*Għadu żgħir*" ifissirha "Il suo diavolo è ancora piccolo" u jrid ifiehem bit-tiġbid li bejn "għadu" (nemico) u "diavolo" il-Maltin ma jafux jagħżlu!

"*Andana*", li Patri Magri jaqleb sewwa bl-ingliż "a row" fit-tifsira ta' "ringiela, filliera", Barbera jagħtiha bit-taljan "Baruffa, rissa". U, għad li jgħid "voce presa dall'italiano Andana" ma jintebahx li fit-tifsira hemm qabża kbira tassew, kif jagħtiha hu!

"*Sejrin fl-art*", flok bħala frażi idjomatika jagħtiha, min jaf għaliex, bħala "voce toponomastika" jew isem ta' post!

Qal li tgħallem l-Ingliż imma milli jidher qajla jafu! Nissel il-kelma "*ċajt*" minn "to chat", u l-kelma "*iċċajta*", imbagħad, minn "to chatter", u dan l-Isqalli nesa, jew anqas jaf, li fl-Isqalli hemm il-verb "chiaitari" b'tifsir li hu ġmielu qarib tal-Malti. Il-kelma "*faraboj*" nissilha, ma nafx b'liema tiġbid, mill-Ingliż "farthing boy"! U nesa dat-Taljan li l-Petrocchi jagħti l-frażi : "fare a boia" li tfisser "tilgħab tal-bojja". Barra milli hemm ukoll il-kelma "forabuoi", kif tfisser il-għadma li aħna nsejħu "tal-faraboj".

Jekk nibqa' nsemmi ma nispiċċa qatt. Id-"dizzjunarju" tal-Barbera jinsab il-lum ukoll il-Bibljoteka tagħna, u min irid imur jidħak ftit jista' jmur jarah hemm.

Iżda mhux ta' min iħalli barra li dan Barbera deherlu li sata' jsejjaħ lill-kittieba tagħna bħal Preca u Caruana "certi maltesi di meschina e deficiente cultura... che portano ragioni del tutto puerili...". Lil Preca jgħoddu "fantastico e loquace", bi bniedem li "ha accozzate in ben 768 pagine tante inesattez-

ze, errori, fantasticherie e sciocchezze filologiche che fan rizzare i capelli anche al più ignorante di lingue semitiche" (p. 27). U dan qalu Barbera li fi-"Prefazione" tiegħu qal: (p. 17) "... è cosa prudente di ascoltare la buona parola di chi ne sa più di noi *e mai scendere alla platealità dell'insulto* o che so io".

U fuq id-"Dizionario" ta' Falzon mhux biss bena l-kitba tiegħu dan Barbera, għad li nesa jqis li dak ix-xogħol sar mitt sena ilu, imma saħansitra għajjar lill-poplu Malti kollu, billi għoxrin elf darba nqeda bil-kelmiet: "i buontemponi maltesi", "i poveri maltesi che non sanno che pesci pigliare", "i buoni maltesi che hanno dimenticato la loro lingua"!

U, oħroġ il-għaġeb, kulma qal bi tmaqdir u kuljunar, kollu, jekk tqis sewwa, issib li jixraq lilu, mill-"inesattezze" u l-"errori" sa "la platealità dell'insulto", mill-"buontempiżmu" ġej mill-għaġla ta' xogħlu sa "l'aver dimenticato la propria lingua". U jidhirli li ħlejt żmien wisq, minn tiegħi u minn ta' min qed jaqra, fuq dan Barbera!

F'idejn bniedem mimli bih innifsu bħal dan kellu jaqa' saflaħħar il-ktieb ta' Falzon bin-noti ta' Magri! Iżda, niżżuħajr 'l Alla, bit-tħabrik ta' sidha Patri Mejlak, dil-kopja għażiża reġgħet fostna. U għax qrajt fuqha minn ktieb Barbera nnifsu u xtaqt naraha, il-Kappillan ta' Sarrija silifhieli biex ninqeda b'dawk in-noti għall-"Miklem" tiegħi.

Xi nsib? Donnu l-ħsara ta' Barbera riedet tkun akbar! Kemm dam f'idejh dan il-ktieb il-qassis sqalli ħażżu kollu bil-għarbi fejn kull kelma, fil-marġni, bejn il-versi u fuq il-kliem ukoll! Jaħtieġ jingħad li jekk, fil-fehma tagħna, hu ħażin għall-Malti li tagħma bħal Vassalli u twarrab il-kliem neo-latin kollu u tarmih bħalkieku kien xi karfa, hekk ukoll hu ħażin li tagħma min-naħa l-oħra u tnissel kull kelma maltija mill-Għarbi... U Barbera wkoll kliem ċar ġej mit-Taljan ġebbdu kemm felaħ biex inisslu mill-Għarbi. Ma rridx noqgħod insemmi. Fejn jaħtieġ, dan kollu nurih fil-"Miklem" tiegħi.

Kif għedt, Barbera ħarbex il-ktieb kollu bi kliem għarbi kull fejn sab ftit wisa', u x'ħin ġie biex irodd il-kopja 'l ura lil sidha ried iħassar kulma kien ferkex... u mal-gomma, jaħasra! neħħa wkoll xi wħud min-noti li kien kiteb il-Patri Magri! Il-ħsara li għamel b'hekk ma jista' jsewwiha ħadd u b'xejn... Min jifhem jista' jgħid! Jien nista' ngħid biss li dak li kiteb Magri

hu ta' siwi kbir għal ilsienna, u sa fejn jiġi minni u mix-xogħol li qed nagħmel, m'hux sa jtir mar-riħ.

Kulħadd jista' jitqarraq fid-dinja. U l-għeltijiet li waqa' fihom Barbera, ħtija tal-għaġla u ta' li ma jifhimx biżżejjed fil-Malti, waqa' fihom ħaddieħor ukoll, u għandu mnejn sa naqa' f'xi ħaġa bħalhom jien ukoll fil-"Miklem" tiegħi. Imma t-tferfix u s-saħna żejda, barra l-għaġla u l-prużunzjoni, qatt ma swew ġid lil ħadd f'xejn... aħseb u ara lil min jaqbad xogħol ta' reqqa u sabar bħal dan li l-għorrief dejjem ħadu snin kbar biex għamlu bħalu. Il-Maltin, minħabba n-nuqqas ta' inizjattiva u ta' inkuraġġiment, x'aktarx baqgħu 'l ura fis-sengħa ta-filoloġija u ta' l-etimoloġija; u minn dejjem kellhom iħabbtu rashom ma' barranin, ftit jew wisq tajba, imma wkoll xi drabi dgħajfa bħal dan Barbera). X'baqgħu ma qalux fuqna nies bħal Schlienz u Roudanovsky biex ma nsemmux lil Stumme u Dessoulavy u oħrajn li kellhom matimura aħjar? Imma li nsibu lil min igħajjarna wkoll hi kbira. Għalhekk u għalhekk biss qbadt il-pinna u qbiżt, kif qed naqbeż kontra Barbera, għal din l-imsejkna blata mqallba mill-baħar tal-għira barranija, u għal dan l-imsejken ilsien li aħna, donna aktar ma naraw barranin jinġibdu lejh, iżjed indawru wiċċna band'oħra u nxammru mniħirna 'l fuq bħallikieku, malli jsemmuhulna, inkunu qed nisimgħu xi kliem mhux xieraq!

Inqumu mela min-ngħas nazzjonali li dħalna fih u nħarsu b'ħilitna kollha dal-ftit li għandna li hu tassew tagħna!

Kelma oħra fuq dal-ktieb storiku u nagħlaq.

Jixraq li l-kopja tal-Falzon bin-noti ta' Patri Magri tibqa' għand sidha l-Patri Mejlak. Imma jekk qatt jaħtieġ li jinbidel sidha, postha hu fil-Bibljoteka tagħna fejn jixirqilha toqgħod, fost il-kotba l-oħra egħżież li jitkellmu fuq ilsien artna, bħala waħda mill-ġebliet il-kbar li fuqhom jinbena l-monument waħdani li jfakkar fil-qedem ta' għżiritna u jagħżilna bħala tabilħaqq Nazzjon!